

Nobelova cena
za literaturu
2021

Abdulrazak Gurnah
Dozvuky
Přeložil Rani Tolimat

P
R
O
S
T
O
R

P R
O S T
O R

Abdulrazak Gurnah

**P R
O S T
O R**

Abdulrazak Gurnah

Dozvuky

přeložil Rani Tolimat

Praha, 2024

**P R
O S T
O R**

Knihu finančně podpořilo
Ministerstvo kultury České republiky

MINISTERSTVO
KULTURY

Abdulrazak Gurnah
Dozvuky

Z anglického originálu Afterlives vydaného
nakladatelstvím Bloomsbury v Londýně roku 2020
přeložil Rani Tolimat.

Vydal PROSTOR, nakladatelství, s. r. o.,
Nad Spádem 649/10, 147 00 Praha 4,
v roce 2024 jako svou 698. publikaci
a 28. svazek edice Současná světová próza.

Redakce textu Alena Dvořáková

Jazyková korektura Stanislava Kučová

Odpovědná redaktorka Lenka Vosičková.

Grafická úprava Toman Design.

Návrh titulní strany obálky

a sazba Adam Lederer (ProAL).

Na obálce použit akvarel Paula Kleea Ptačí zahrada.

Vytiskla tiskárna PBtisk a. s., Příbram.

V českém jazyce vydání první. Stran 384.

Copyright © Abdulrazak Gurnah 2020

Translation © Rani Tolimat 2024

Czech edition © PROSTOR 2024

ISBN 978-80-7260-604-7

Část první

Chalífovi bylo šestadvacet let, když se seznámil s obchodníkem Amurem Bjašárou. V té době pracoval pro malou soukromou banku, která patřila dvěma bratrům z Gudžarátu.

Právě jen indické soukromé banky totiž spolupracovaly s místními obchodníky a přizpůsobovaly se jejich podnikání. Velké banky vyžadovaly spoustu byrokracie, cenných papírů a záruk, což drobným místním podnikatelům často nevyhovovalo, fungovali spíš díky předivu nejrůznějších konexí, lidskému oku neviditelných. Chalífu bratři zaměstnávali, protože byl jejich příbuzný z otcovy strany. No, příbuzný bylo možná trochu silné slovo, ale Chalífův otec byl každopádně také z Gudžarátu a to v některých záležitostech stačilo. Chalífova matka byla obyčejná venkovanka. S otcem se seznámili, když pracoval na farmě jednoho velkého indického statkáře, dva dny cesty z města, v němž strávil většinu dospělého života. Chalífa nevypadal jako Ind, přinejmenším nepřipomínal ty Indy, kteří se v téhle části světa běžně vyskytovali. Pleť, vlasy, nos, to všechno měl po africké matce, ale rád se svým původem chlubil, když to pro něj bylo výhodné. Ano, ano, můj otec byl Ind. Nevypadám na to, co říkáte? Vzal si maminku a zůstal jí věrný. Někteří Indové si s Afričankami jen tak pohrávají a když přijde čas, nechají si

poslat pro Indku a Afričanky nechají plavat. Ale otec matku nikdy neopustil.

Jmenoval se Kásim a narodil se v malé vesnici v Gudžarátu, kde žili bohatí i chudí, hinduisté i muslimové, a dokonce i pár habešských křesťanů. Kásimova rodina byla muslimská a chudá. Vyrůstal coby pilný chlapec uvyklý bídě a příkoří. Chodil do školy ve vesnické mešitě a pak do státní školy v blízkém městě, kde se učilo v gudžarátštině. Jeho otec byl výběřčí daní, věčně na cestách po venkově, a právě on se rozhodl poslat Kásima do školy, aby mohl také dělat výběřčího anebo zastávat nějaký podobně ceněný úřad. Samotný otec ovšem s rodinou nežil, jezdil za nimi jen dvakrát třikrát do roka. Kásimova matka se starala o slepou tchyni a o pět dětí sama. Kásim z nich byl nejstarší, měl mladšího bratra a tři sestry. Dvě z nich, ty nejmladší, zemřely ještě jako malé. Otec občas posílal nějaké peníze, ale jinak se o sebe ve vesnici museli postarat sami, a tak brali každou práci, která se zrovna naskytla. Když Kásim dosáhl potřebného věku, přesvědčili ho gudžarátští učitelé, aby se ucházel o stipendium na základní škole v Bombaji, kde se vyučovalo v angličtině, a od té doby se jeho osud začal měnit k lepšímu. Otec a pár dalších příbuzných mu sehnali půjčku, díky níž se pro něj v Bombaji našlo celkem slušné bydlení. Časem se to ještě zlepšilo, protože si ho vzala k sobě rodina jednoho kamaráda ze školy, který mu navíc pomohl najít práci při doučování mladších dětí. Těch pár drobných, co si tam vydělal, ho dokázalo uživit.

Nedlouho po dokončení školy dostal Kásim nabídku, aby se připojil k týmu účetních pracujících pro bohatého statkáře na africkém pobřeží. Vypadalo to jako pravé požehnání – cesta ke stálému živobytí a snad i k nějakému dobrodružství. Nabídku dostal od imáma v rodné vesnici, z níž pocházeli i statkářovi dávní předkové, a na statku vždy nabírali účetní právě odamtud. Chtěli mít jistotu, že se jim o potřebné věci postará někdo loajální, někdo, koho budou mít v hrsti. Každý rok v postním měsíci posílal Kásim imámovi ve své domovské vesnici peníze, které od statkáře dostal nad rámec běžné mzdy, aby je imám předal rodině. Do Gudžarátu se už nikdy nevrátil.

Tohle Chalífovi vykládal otec o svých vlastních trampotách z dětství. Vyprávěl mu o tom, protože se tak tátové ke svým dětem chovají, a protože chtěl, aby se jeho synovi zachtělo něčeho lepšího. Naučil ho číst a psát latinkou, dal mu i základy aritmetiky. A když Chalífa trochu povyroستl, poslal ho otec asi tak v jedenácti letech k soukromému učiteli v blízkém městě, aby se naučil matematiku, účetnictví a základy angličtiny. Tyhle ambice a zvyklosti si jeho otec přinesl z Indie, ale ve vlastním životě je nedokázal naplnit.

Chalífa nebyl jediným studentem svého učitele. Byli čtyři, všichni Indové, samí chlapi. U učitele doma i bydleli, přespávali na podlaze v chodbě v přízemí pod schody, tam také jedli. Do horního patra nesměli. Za třídu sloužila malá místnost s rohožemi na podlaze a se zamřížovaným oknem vysoko u stropu – bylo

tak vysoko, že neviděli ven, jen cítili zápach z otevřené kanalizace za domem. Po hodině učitel vždy místnost zamkl a zacházel s ní jako se svatyní – chlapci ji museli hned ráno před výukou zamést a utřít prach. Výuku měli hned po ránu a pak ještě pozdě odpoledne, než se úplně setmělo. Předtím, po obědě, si učitel po každé chodil zdřímnout, a večer se neučili, aby ušetřili za svíčky. Ve volném čase mezi hodinami si hledali brigádu na tržišti na pobřeží nebo se jen tak potulovali ulicemi. Chalífa by nejspíš nevěřil, jak nostalgicky bude na tyhle časy později vzpomínat.

Do učení nastoupil ve stejný rok, kdy se ve městě objevili Němci, a strávil tam pět let. Byl to čas Abuširiho povstání, v němž se arabští a svahilští obchodníci z pobřeží i z karavan vzbouřili proti německému pokusu ovládnout celou zem. Jenže Němci a Britové a Francouzi a Belgičané a Portugalci a Italové a kdoví kdo ještě si už předtím uspořádali svoje kongresy, nakreslili si mapy a podepsali spolu smlouvy, takže veškerý odpor byl úplně k ničemu. Rebelii rozprášil plukovník Wissmann a jeho nově vytvořená schutztruppe. Tři roky po potlačení Abuširiho povstání, zrovna když Chalífa u učitele končil, se Němci zapletli do další války, tentokrát s kmenem Hehe daleko na jihu. Ani Hehové se nechtěli smířit s německou nadvládou a měli ještě tvrdší hlavy než Abuširi, takže schutztruppe nečekaně utrpěla značné ztráty a následně na ně odhodlaně a nemilosrdně odpověděla.

K otcově nadšení projevoval Chalífa velké nadání

ke čtení, psaní i účetnictví. Na učitelovu radu proto otec nakonec napsal gudžarátským bratrům bankéřům, kteří podnikali v jejich městě. Koncept dopisu sepsal sám učitel a po Chalífovi ho poslal otcí. Ten ho pak vlastnoručně přepsal a po poslíčkovi vrátil učiteli, který ho teprve zanesl bankéřům. Všichni se shodli, že učitelova přímluva věci určitě prospěje.

Ctění pánové, psal Chalífův otec, našlo by se ve vašem slovném podniku místo pro mého syna? Je to pilný chlapec, a navíc talentovaný, byť zatím nezkušený účetní, umí psát latinkou a trochu se domluví anglicky. Byl by vám zavázán po zbytek života. V ponížené úctě, váš bratr z Gudžarátu.

Odpověď dostali až po několika měsících, a dostali ji jen proto, že se učitel u bratrů přimluvil osobně, aby neutrpěla jeho reputace. V dopise stálo: Tak nám ho pošlete, my si ho vyzkoušíme. Když všechno půjde dobře, dostane u nás práci. Muslimové z Gudžarátu si musejí vždycky pomáhat. Když si nepomůžeme sami mezi sebou, kdo jiný nám pomůže?

Na odchod z domova, ze statkářova domu, kde otec dělal účetního, se Chalífa těšil. Zatímco čekali na odpověď od bratrů bankéřů, pomáhal tatínkovi s prací – zapisovali výplaty, vyplňovali objednávky, evidovali výdaje a naslouchali stížnostem, s nimiž nemohli nic udělat. Práce na statku byla těžká a výplaty prachbídne. Dělníky často trápily horečky, bolesti a špína. Přilepšovali si obděláváním záhonu, který jim vedení statku přidělilo. Totéž dělala i Chalífova matka Mariamu,

pěstovala rajčata, špenát, okru a batáty. Její zahrádka ležela hned za domkem, v němž bydleli, a nuzný život Chalífu občas deprimoval a nudil natolik, že se mu zastesklo po přísných časech s učitelem. Když tedy bratři bankéři poslali svou odpověď, okamžitě se vydal na cestu s pevným odhodláním udělat vše proto, aby ho u sebe nechali. Nakonec si ho drželi jedenáct let. Pokud je jeho zjev zprvu překvapil, nedali to nijak najevo a ani později ho před Chalífou nijak nekomentovali, byť někteří z jejich indických klientů ano. Ne, kdepak, je to náš bratr, Gudži jako my, vrtěli hlavou.

Byl pouhým řadovým úředníkem, zapisoval čísla do účetní knihy a vedl záznamy podle aktuálního stavu. K ničemu jinému ho nepustili. Měl pocit, že mu úplně nedůvěřují, ale tak to ve světě financí a podnikání chodilo. Bratři Haším a Gulab se věnovali peněžním půjčkám a Chalífovi vysvětlili, že být bankéřem dokonce neznamená nic jiného. Ovšem na rozdíl od velkých bankovních domů neměli klienty se soukromými účty. Oba bratři byli skoro stejně staří a oba vypadali podobně: malí, podsadití, s usměvavými tvářemi, výraznými lícními kostmi a pečlivě zastřiženými kníry. Peníze si k nim ukládala jen hrstka lidí, vesměs gudžarátských podnikatelů a finančníků, a bratři je na úrok půjčovali místním kupcům a maloobchodníkům. Každoročně na Prorokovy narozeniny slavili v zahradě své obří vily mawlid a rozdávali jídlo každému, kdo přišel.

Chalífa pro bratry pracoval deset let, když za ním přišel s novou nabídkou Amur Bjašára. Chalífa už ho

tou dobou znal, Amur Bjašára se živil jako obchodník a od banky si půjčoval. Teď mu Chalífa poskytl jistou informaci, kterou disponoval, aniž by o tom jeho zaměstnavatelé věděli – šlo o detaily ohledně jedné zakázky a následných úroků. Amuru Bjašárovi to pomohlo k lepším obchodním podmínkám a on Chalífovi za informaci zaplatil. Jinými slovy ho podplatil. Úplatek nebyl velký a ani výhoda, kterou Amur Bjašára celou transakcí získal, nepůsobila bůhvíjak významně, ale on hodlal za všech okolností dostat své pověsti nelítostného obchodníka a nedokázal odolat, když ucítil šanci podloudně si přilepšit. Chalífa zase necítil žádné výčitky svědomí vůči svým zaměstnavatelům, protože částka, kterou dostal, byla opravdu skromná. Sám sebe chlácholil, že takhle získává zkušenosti v oboru, což obnášelo i různé nepoctivosti.

Pár měsíců po Chalífově kšeftíku s Amurem Bjašárou se bratři bankéři rozhodli, že firmu přesunou do Mombasy. V té době se stavěla železnice z Mombasy do Kisumu a koloniální velmoci se rozhodly, že budou do Britské východní Afriky, jak tehdy tomu území přezdívaly, lákat nové evropské osadníky. Bratři bankéři dospěli k názoru, že na ně v nové oblasti čekají lepší příležitosti, a nebyli sami, stejný dojem mělo víc indických obchodníků i řemeslníků. Ve stejné době se dařilo i Amuru Bjašárovi a tak zaměstnal Chalífu jako sekretáře, protože sám latinkou psát neuměl a Chalífa ano. Měl pocit, že by se mu tahle dovednost mohla hodit.

Tou dobou už Němci veškerou revoltu ve své Deutsch-Ostafrice potlačili, nebo si to aspoň mysleli. Postarali se o Abuširiho, o protesty i o odpor obchodníků v karavanách na pobřeží. Po těžkých bojích vzbouřence porazili, Abuširiho zajali a v roce 1888 ho pověsili. Schutztruppe čili vojsko afrických žoldáků, kterým se říkalo askarové a vedl ho plukovník Wissmann a jeho němečtí oficiři, se tou dobou skládalo z roztroušených núbijských jednotek, které dřív sloužily Britům proti Mahdímu v Súdánu, a z rekrutů kmene Zulu či Šangán z jižní části Portugalské východní Afriky. Německá správa udělala z Abuširiho oběšení veřejnou podívanou, což se v následujících letech při dalších popravách opakovalo. Aby bylo jasné, že to se zaváděním pořádku a civilizace v téhle části světa myslí vážně, udělali si Němci velitelské stanoviště v pevnosti Bagamoyo, což bývala jedna z Abuširiho základen. Bagamoyo také fungovalo jako konečná stanice staré karavanní obchodní cesty a nejrušnější přístav v téhle části pobřeží. Pro Němce bylo hodně důležité, že ho dobyli a udrželi – bylo jasně vidět, že mají v rukou celou kolonii.

Pořád toho ovšem měli hodně na práci, protože na ně při postupu do vnitrozemí čekaly další a další kmeny, kterým se do německého poddanství nechtělo – Nyamwezi, Čagga, Meru a především odbojný Hehové na jihu. Až po osmileté válce Němci Hehy definitivně porazili, když vyhladověli, rozdrtili a vypálili poslední centra odporu. Na oslavu vítězství usekli vůdci kmene Mkwawaovi hlavu a poslali ji do Německa jako trofej.

Askarové ze schutztruppe, kterým pomáhali místní rekruti z řad poražených kmenů, v té době už fungovali jako mimořádně zkušená a ničivá síla. Na svou děsivou pověst byli jaksepatří hrdí a důstojníkům i úředníkům Deutsch-Ostafriky to plně vyhovovalo. Neměli ani tušení o povstání Madži-madží, které na jihu a na západě vypuklo v době, kdy Chalífa nastoupil u Amura Bjašáry, a záhy se změnilo v nejtvrďší revoltu ze všech. I Němci a askarové ovšem reagovali s větší krutostí než dřív.

V té době zavedla německá správa nová pravidla a předpisy pro podnikání. Amur Bjašára od Chalífy očekával, že za něj tyhle záležitosti bude umět dojednat. Čekal, že si Chalífa nové zákony přečte a zařídí správné vyřízení všech požadovaných formulářů ohledně daní a cel. Jinak si obchodník své záležitosti nechával pro sebe. Neustále měl plné ruce práce a z Chalífy se postupně stával pomocník pro všechno spíš než zástupce požívající zasloužené důvěry, jak původně očekával. Občas ho obchodník do své činnosti zasvětil, jindy ne. Chalífa psal dopisy, chodil vyřizovat nejrůznější povolení na úřady, pilně sbíral drby a informace a také nosil malé dárky a pozornosti lidem, o jejichž přízeň jeho šéf stál. I tak ale neměl pocit, že by na něj šéf spoléhal víc než na kohokoli jiného.

S Amurem Bjašárou se pracovalo vcelku snadno. Byl to takový malý elegán, vždy zdvořilý, s uhlazeným projevem, pravidelně a poslušně docházel na obřady do místní mešity. Dával dostatečné množství peněz na sbírky pro nejrůznější oběti neštěstí a nikdy

nevynechal pohřeb bližního. Na první pohled by ho každý měl za skromného nebo dokonce zcela příkladného člena místní společnosti, ale lidé, co ho znali lépe, věděli, že je to jinak, a s obdivem hovořili o jeho neurvalých praktikách a údajném bohatství. Bezohlednost a tajnůstkářství platily za nutnou osobnostní výbavu správného obchodníka. Podnikal, jako by neustále kul nějaké pikle, tvrdilo se o něm. Chalífa ho považoval za piráta, který si nenechá ujít sebemenší příležitost – Amuru Bjašárovi nebylo cizí pašování, půjčování peněz, hamounění vzácného i úplně obyčejného zboží ani dovážení čehokoli přes hranice. Co se po něm chtělo, to ochotně udělal. Veškeré podrobnosti si uchovával v hlavě, protože nikomu nevěřil a o některých kšeftících nebylo radno se šířit. Chalífa nabyl dojmu, že úplatky a nejrůznější pochybné transakce šéfa vyloženě těšily, že ho uklidňovalo, když mohl někomu podstrčit nějaké peníze, aby se postaral o svou věc. Neustále mu v hlavě běželo počítadlo a pořád si měřil lidi, s nimiž jednal. Navenek byl uhlazený, a když chtěl, dovedl se chovat laskavě, ale Chalífa moc dobře věděl, že umí být i náramně neoblomný. Po několika letech práce mu bylo jasné, že je Bjašárovo srdce tvrdé jako kámen.

Chalífa tedy psal dopisy, rozdával úplatky, sbíral drobnky informací, které obchodník tu a tam rozhazoval, a byl víceméně spokojený. Bavily ho drby, rád je poslouchal i šířil, a šéf neměl nic proti tomu, když Chalífa trávil hodiny tlacháním na ulicích nebo v kavárnách místo za pracovním stolem. Vždycky je lepší vědět, o čem se

kde mluví, než být úplně mimo. Chalífa by býval rád měl větší přehled i podíl na obchodech, do kterých byl zapojený, ale nezdálo se, že se mu to někdy podaří. Neznal ani číselný kód k šéfovu sejfu. Pokud z něj potřeboval nějaké papíry, musel o ně nadřízeného požádat. Amur Bjašára si do sejfu ukládal spoustu peněz, a když byl v místnosti Chalífa nebo kdokoli jiný, nikdy ho úplně neotvíral. Když z trezoru něco potřeboval, stoupl si před něj a tělem zakryl číselník, aby nikdo neviděl, jakou kombinaci volí. Pak otevřel dvířka o pár centimetrů a sáhl dovnitř jako nějaký drobný zlodějíček.

Když Chalífa u bwany Amura pracoval něco přes tři roky, dostihla ho zpráva, že jeho matka Mariamu zničehonic zemřela. Bylo jí necelých padesát a její smrt nikdo nečekal. Chalífa okamžitě odjel domů za otcem a zjistil, že na tom vůbec není dobře, fyzicky ani duševně. Chalífa byl jedináček, ale v posledních letech se s rodiči moc nevidal, takže ho překvapilo, jak křehce a zmoženě otec najednou vypadá. Trpěl nějakou nemocí, ale neměl kolem sebe nikoho, kdo by se v nemocích vyznal a zjistil, co mu je. V okolí žádného doktora neměli, nejbližší nemocnice byla ve městě na pobřeží, ve kterém bydlel Chalífa.

„Měls mi to říct. Přijel bych si pro tebe,“ vyčítal otcí.

Otec se celou dobu trochu třásl a neměl ani trochu síly. Už nedokázal pracovat, jen vysedával na zápraží své boudy o dvou místnostech na statkářově půdě a celé dny zíral do prázdna.

„Tahle slabost, ta už mě trápí pár měsíců,“ oznámil

Chalífovi. „Myslel jsem, že umřu jako první, ale tvoje máma mě předběhla. Prostě zavřela oči, usnula a na jednu bylo po ní. A co mám teď dělat já?“

Chalífa u otce zůstal čtyři dny a z příznaků pochopil, že jde o těžký záchvat malárie. Otec měl vysokou horečku, nedokázal udržet v žaludku jídlo, bělma měl zažloutlá a moč zbarvenou do červena. Chalífa ze zkušenosti věděl, že komáři na statku představují riziko. Když se vzbudil v pokoji, kde oba spali, měl ruce i uši samý štípanec. Čtvrtý den se ráno probudil a všiml si, že otec ještě spí. Nechal ho v posteli, šel se umýt a postavit na čaj. Čekal, až se voda začne vařit, a vtom mu po zádech přeběhl mráz. Vrátil se do pokoje a zjistil, že otec nespí, že zemřel. Chalífa u něj chvíli stál a díval se, jak je ve smrti celý hubený a scvrklý, on, zaživa tolik plný energie a radosti. Přikryl ho a vydal se do kanceláře pro pomoc. Pak otcovo tělo odnesli do malé mešity v blízké vesnici. Chalífa ho umyl, jak kázaly zvyklosti, s pomocí místních, kteří se v pohřebních rituálech vyznali. Později odpoledne ho pohřbili na hřbitově za mešitou. Pár zbylých otcových a matčiných osobních věcí věnoval Chalífa imámovi mešity s přáním, ať je předá někomu, komu by se mohly hodit.

Vrátil se do města a několik měsíců se cítil, jako by na světě byl úplně sám, jako nevděčný a bezcený syn. Ten pocit ho překvapil. Většinu života s rodiči nežil – několik let bydlel u učitele, pak u bratrů bankéřů a nakonec u šéfa obchodníka, a rozhodně necítil žádné výčitky svědomí, že rodiče opustil. Ale jejich

náhlý odchod mu připadal jako katastrofa, jako by někdo vynesl soud i nad ním. Žil zbytečný život ve městě, kde nebyl doma, v zemi, která jako by se zmítala v nekonečné válce. Z jihu a ze západu přicházely zprávy o dalším povstání.

Tehdy si s ním přišel promluvit Amur Bjašára.

„Už u mě pár let děláš – kolik vlastně, tři, čtyři? Odvádíš dobrou práci a máš respekt, a to já dokážu ocenit.“

„Vážím si toho,“ odpověděl Chalífa. Nebyl si jistý, co ho čeká – možná zvýšení platu, možná vyhazov.

„Smrt obou rodičů pro tebe byla velká rána, to je mi jasné. Viděl jsem, jak tě to trápí. Kéž je Bůh milostiv jejich duším. A protože pro mě pracuješ už tak dlouho, oddaně a s pokorou, myslím, že ti můžu dát jednu radu.“

„Rád si ji poslechnu,“ odpověděl Chalífa a napadlo ho, že vyhazov nejspíš nehrozí.

„Vidím to tak, že patříš do rodiny, takže je mou povinností se o tebe postarat. Je načase, aby ses oženil, a já bych věděl o vhodný nevěstě. Jedna má příbuzná nedávno osiřela. Je to zdvořilá slečna a taky zdělila slušný majetek. Podle mě bys ji měl požádat o ruku. Já bych si ji vzal sám,“ usmál se obchodník, „ale úplně mi vyhovuje, co mám. Ale ty pro mě děláš spoustu let a tohle si určitě zasloužíš.“

Chalífa věděl, že dívku dostává darem, že ona sama v tom žádné velké slovo mít nebude. Podle Amura Bjašáry byla poslušná, jenže tahle slova z úst protřelého

obchodníka nic neznamenal. Chalífa souhlasil, protože dospěl k názoru, že se taková nabídka nedá odmítnout, a koneckonců po tom i toužil, i když ho občas přepadávaly obavy, že se z jeho nastávající vyklube neomalená a chamtivá ženská s nehezkými návyky. Před svatbou se ani jednou neviděli, dokonce ani při ní. Obřad byl prostý. Imám se Chalífy zeptal, zda si Ašu Fuádi žádá za manželku, a Chalífa odpověděl, že ano. Pak nevěstiným jménem připojil souhlas bwana Amur Bjašára coby starší mužský příbuzný. A bylo to. Po obřadu se podávala káva, po ní obchodník Chalífu doprovodil do domu jeho novomanželky a konečně mu ji představil. Dům byl součástí Ašina dědictví po rodičích, jen ho tedy nezdělila přímo ona.

Aše bylo dvacet, Chalífovi jednatřicet. Ašina zesnulá matka byla sestra Amura Bjašáry. Aše pořád zastíral oči čerstvým smutkem, tvář měla oválnou a příjemnou, chovala se vážně, neusmívala se. Chalífovi se okamžitě zalíbila, ale zpočátku mu nešlo, že jeho objetí jen trpně přijímá. Dost dlouho trvalo, než jeho vášnivou náklonnost začala opětovat, a teprve poté mu sdělila, jak se na celou věc dívá, a on jí konečně porozuměl. Ne že by její úhel pohledu byl nějak neobyčejný, ve skutečnosti tomu bylo naopak – dobře chápala, jak to ve světě pirátských obchodníků chodí. Zpočátku se držela zpátky, protože jí nějakou dobu trvalo, než ke svému novomanželovi nabyla důvěru a mohla si být jista tím, komu bude oddanější – jestli jí, nebo starému obchodníkovi.

„Strýček Amur půjčil tátovi peníze, a nejenom jednou, ale několikrát,“ oznámila Chalífovi. „Neměl na vybranou, protože táta si vzal jeho sestru, členku jeho vlastní rodiny. A tak nemohl prosbu o pomoc odmítnout. Jenže strýček neměl tátu rád, tvrdil, že to s penězi neumí a není na něj spolehnutí, a asi měl pravdu. I máma to tátovi párkrát vmetla do tváře, byla jsem u toho. A nakonec strýček Amur otce požádal, aby na něj přepsal svůj dům – tenhle náš dům – jako záruku. Táta to udělal, ale mámě neřekl nic. To jsou celí chlapi a jejich kšeftíky, samý tajnosti kolem, jako by těm svým pošetilým ženským nemohli důvěřovat. Kdyby o tom máma věděla, nenechala by ho ten dům na strýčka přepsat. Je to pěkně zlá věc, půjčovat peníze lidem, co je nedovedou splácet, a pak jim brát střechu nad hlavou. Je to zlodějna. A právě tohle tátovi a nám všem strýček Amur udělal.“

„Kolik váš táta dlužil?“ zeptal se Chalífa, když se Aša na delší dobu odmlčela.

„To je jedno, kolik,“ odsekla. „Stejně bychom to nedokázali zaplatit. Nenechal po sobě vůbec nic.“

„Určitě umřel zničehonic. Třeba myslel, že na to bude mít víc času.“

Přikývla. „Rozhodně si tu smrt bůhvíjak dobře nenaplánoval. Když loni tak dlouho přšelo, dostal jako každý rok malárii, ale tentokrát to bylo horší než kdykoli předtím a zabilo ho to. Nikdo to nečekal a před smrtí vypadal vážně hrozně. Ať má Bůh soucit s jeho duší. Maminka nevěděla přesně, v jakým stavu ty jeho

záležitosti zůstaly, ale rychle jsme zjistily, že tu půjčku pořád nesplatil a nenechal po sobě nic, z čeho bychom ji mohly splácet aspoň symbolicky. A pak přišli chlapi z příbuzenstva a chtěli svůj dědický podíl, jenže on žádný nebyl, jen tenhle dům, a ten už patřil strýčkovi Amurovi. Pro všechny to byla hrozná rána, hlavně pro mámu. Nepatřilo nám nic, vůbec nic. Co hůř, nepatřily nám ani naše vlastní životy, protože se strýček Amuroby muž s nejvyšším postavením v rodině stal naším poručníkem. To on rozhodoval o tom, co s námi bude. Máma se z tátovy smrti už nikdy nevzpamatovala. Poprvé onemocněla o mnoho let dřív a pak už na tom byla pořád hůř a hůř. Myslela jsem si, že ji jenom přemáhá smutek, že ve skutečnosti není tak nemocná, jak tvrdí, ale že se prostě poddává svému zoufalství. A ani nevím, proč vlastně byla tak zoufalá. Možná ji někdo zaklel, nebo měla dojem, že se jí život prostě celkově nepovedl. Někdy jako by měla vidění a mluvila úplně jiným hlasem než normálně, a pak se volal léčitel, i když byl táta proti. Když umřel, žal ji úplně pohltit, ale v posledních měsících života měla ještě další trápení – bolely ji záda a něco jako by ji sžíralo zevnitř. Takhle to popisovala – že ji něco zevnitř žere. To už mi bylo jasné, že bude brzo po ní, že to není jenom truchlení. Pár dnů před smrtí se trápila, co bude se mnou, a prosila strýčka Amura, aby se o mě postaral. A on jí to slíbil.“ Aša se s vážnou tváří dlouze zahleděla na manžela a pak dodala: „A tak mě dal tobě.“

„Nebo mě tobě,“ odpověděl Chalífa a usmál se, aby

trochu zmírnil hořkost v jejím hlase. „To snad není taková katastrofa, ne?“

Aša pokrčila rameny. Chalífa dobře chápal, nebo si to aspoň myslel, proč mu Amur Bjašára Ašu dal. Především ji tím svěřoval do rukou někomu jinému než sobě. A navíc tím odpadalo riziko, že by si našla nějakou pochybnou známost, ať už něco podobného měla v úmyslu nebo ne. Takhle mocní patriarchové uvažovali. Utamsitiri – Chalífovým úkolem bylo chránit Ašu před hanbou a postarat se o zachování dobré pověsti rodiny. Nebyl žádná hvězda, ale bohatý obchodník ho dobře znal a věděl, že když si Chalífa Ašu vezme, neulpí na jejím jméně a tím pádem ani na jméně Amura Bjašary žádná poskvrna. Chalífa byl navíc na Amurovi závislý, a tím pádem svatba prospěla i Amurovým majetkovým zájmům – záležitost s domem Ašina otce se pěkně vyřešila v rodině.

Chalífa tedy už věděl, jak to s domem bylo, a chápal, že to vůči jeho ženě není spravedlivé, ale s Amurem si o tom promluvit nemohl. To byla rodinná záležitost a on do rodiny ve skutečnosti nepatřil. Místo toho přemluvil Ašu, ať za strýčkem zajde sama a požádá, aby jí její díl vrátil. „Když chce, umí se chovat spravedlivě,“ přesvědčoval ji a zároveň i sám sebe. „Znám ho jak své boty. Vím, jak pracuje. Musíš to udělat tak, aby se zastyděl a pochopil, že na to máš právo a musí ti to vrátit, jinak se bude tvářit, že je všechno v pořádku a neudělá vůbec nic.“

Nakonec si Aša se strýčkem skutečně promluvila.

Chalífa u toho nebyl, a když se ho na to pak obchodník zdvořile zeptal, předstíral, že o ničem neví. Amur Aše oznámil, že jí nějaký majetek odkázal v závěti a teď už o celé záležitosti nechce mluvit. Jinými slovy ho s nějakými debatami ohledně domu nemají dále obtěžovat.

Chalífa a Aša se vzali počátkem roku 1907. Povstání Madži-madží se tehdy zmítalo v posledních křečích násilností, jeho potlačení stálo spoustu afrických životů a živobytí. Nepokoje začaly v Lindi a rozšířily se po celém venkově i po městech na jihu a západě země. Trvaly tři roky. Na rostoucí odpor proti německé nadvládě reagovala koloniální správa se stále větší brutalitou. Německé velitelství dospělo k názoru, že povstání nelze potlačit jen vojenskou silou, a rozhodlo se obyvatele přinutit k poslušnosti vyhladověním. V odbojných regionech zacházeli příslušníci schutztruppe se všemi šmahem jako s aktivními účastníky bojů. Vypalovali vesnice, zadupávali pole, plundrovali zásoby potravin. Těla Afričanů nechávali viset na šibenicích u cest ve spálené, terorizované krajině. Chalífa s Ašou ovšem žili v části země, kde se o těchto událostech vědělo jen z doslechu. Pro ně to byly jen šokující historiky, u nich ve městě se žádná viditelná rebelie nekonala. K ničemu podobnému nedošlo už od Abuširiho poprav, ač i oni vnímali nebezpečí německé pomsty.

Tuhý a stálý odpor zdejších obyvatel, kteří se odmítali stát poddanými Německé východoafrické říše,

Němce překvapil, zejména poté, co za odstrašující příklad posloužili Hehové na jihu a horské kmeny Čaga a Wameru na severovýchodě. Po potlačení Madžimadží zůstaly stovky tisíc obětí hladomoru a mnoho set tisíců dalších, kteří zemřeli na zranění z boje nebo byli veřejně popraveni. Někteří z vládců Deutsch-Ostafriky považovali tenhle výsledek za nevyhnutelný. Stejně by všichni ti lidé umřeli, dřív nebo později. A teď musí impérium dát těm Afričanům pocítit sevřenou pěst německé moci, aby se naučili v klidu a pokorně nést svůj poddanský chomout. Každý den ho němečtí vládcové na hrdlech svých neochotných poddaných víc a víc utahovali. Koloniální správa posilovala svou pozici, nabírala lidi a rozšiřovala záběr. Do země přicházeli další a další němečtí osadníci a zabírali dobrou půdu. Systém nucených prací se rozrostl, protože bylo zapotřebí stavět silnice, čistit příkopy a dláždit výstavní ulice a zahrady pro radost kolonistů a dobré jméno císařské říše. S budováním impéria začali Němci v téhle části světa později než ostatní, ale očividně se rozhodli zůstat tu co nejdéle a pořádně si to zpříjemnit. Jejich kostely, kanceláře s kolonádami a pevnosti se střílnami byly postavené tak, aby se v nich dalo civilizovaně žít, ale také aby budily bázeň v nově pokořených poddaných a dělaly dojem na konkurenty.

Po posledním povstání změnili někteří Němci názor. Pochopili, že násilí samo o sobě k podmanění kolonie nestačí, natož aby fungovala produktivně, takže začali projektovat nemocnice a spustili programy

proti malárii a choleře. Ze začátku tyhle akce sloužily hlavně zdraví a pohodě osadníků, úředníků a členů schutztruppe, později se ovšem rozšířily a mohli jich využívat i domorodci. Koloniální správa také otevřela nové školy. Jedna střední škola ve městě už byla, otevřeli ji o pár let dříve, aby měli Afričané kde studovat na úředníky a učitele, ale měla malou kapacitu a dostat se na ni mohly jen děti z elitní vrstvy porobených. Nové školy měly poskytnout základní vzdělání širokým vrstvám poddaných. Jako jeden z prvních poslal do takové školy svého syna Amur Bjašára. Syn se jmenoval Násir. Když k nim Chalífa přišel, bylo mu devět, a do školy šel ve čtrnácti. Bylo to trochu pozdě, ale to tolik nevadilo, protože se v jeho škole učila spíš řemesla než algebra a na zedničtinu nebo práci s těžkým kladivem měl ideální věk. V té škole se obchodnický synek dostal poprvé k práci se dřevem. Strávil v ní čtyři roky, naučil se číst, psát a počítat a stal se z něj šikovný tesař.

I Chalífa s Ašou se během těch let měli co učit. On zjistil, že je jeho manželka náramně energická a umíněná, pořád potřebuje něco dělat a moc dobře ví, co chce. Zpočátku byl z její energie nadšený a bavil se jejími zaujatými soudy o sousedech. Jedni podle ní byli závistiví, druzí zkažení a jiní se zas rouhali. Ale no tak, tolik to nepřeháněj, protestoval, když se nesouhlasně a tvrdohlavě mračila. Jenže ona mu oznámila, že nepřehání ani trochu. Žije mezi těmi lidmi celý život. Když se zaklínala Božím jménem a citovala verše z Koránu, měl to zprvu za řečnické obraty, někteří lidé

takhle mluví. Časem ale pochopil, že tím Aša nepředvádí jen své znalosti a rozhled, byla prostě doopravdy pobožná. Napadlo ho, že není šťastná, a přemýšlel, jak to udělat, aby netrávila tolik času o samotě. Chtěl, aby po něm toužila tak, jak on toužil po ní, ale ona se stahovala do sebe a chovala se zdráhavě, až měl pocit, že ho ve skutečnosti jen trpně snáší a podvoluje se jeho vášni a objetím přinejlepším z pouhé povinnosti.

Aša zjistila, že je silnější než její muž, ačkoli jí trvalo dlouho, než si to naplno přiznala. Měla na věci svůj názor, sice ne pokaždé, ale často, a když si ho udělala, pevně se ho držela, na rozdíl od Chalífy, který se snadno nechal zvíkat slovy, někdy i svými vlastními. Do názoru, který si udělala na manžela, se jí pletly vzpomínky na otce, jehož se snažila uctívat, jak jí to nařizovalo náboženství, a postupně jí dalo stále větší práci zakrýt, jak jí s Chalífou dochází trpělivost. Když se jí to nedařilo, hovořila na něj ostřeji, než sama chtěla, a někdy toho litovala. Byl sice spolehlivý, ale až příliš poslouchal jejího strýčka, zloděje, co zakrýval bezbožné pokrytectví maskou svatouška. Ašin manžel se spokojil s málem a často se nechal využívat, ale takhle si to zkrátka Bůh přál a ona se teď bude ze všech sil snažit, aby byla spokojená. Ovšem jeho nekonečné historiky ji otravovaly.

V počátcích manželství Aša třikrát potratila. Když se to stalo za tři roky potřetí, přesvědčily ji sousedky, aby zašla za bylinkářkou, kterým se říkalo mganga. Mganga Aše poručila, aby si lehla na podlahu, a od hlavy k patě ji přikryla kangou. Pak vedle ní dlouho seděla,

potichoučku si pořád dokola něco mručela a mumlala slovíčka, kterým Aša nerozuměla. Nato mganga Aše oznámila, že se jí zmocnil neviditelný a nechce dovolit, aby se v ní dítě uchytilo. Neviditelného lze přesvědčit k odchodu, napřed ale musejí zjistit, čeho si žádá, a splnit mu to. A zjistit to můžou jen tak, že neviditelného nechají promluvit Ašiným hlasem, a kvůli tomu mu musí dovolit, aby se jí napřed zmocnil úplně.

Mganga si s sebou přivedla pomocnici a znovu Ašu požádala, aby si lehla na podlahu. Přikryly ji těžkou dekou marekani a obě si začaly pobrukovat a zpívat, Aše těsně u hlavy. Čas plynul, mganga a její pomocnice pořád zpívaly a Aša sebou najednou začala házet, třásla se pořád víc a nakonec ze sebe vyrazila proud nesrozumitelných slov a zvuků. Vše vyvrcholilo hlasitým výkřikem, načež promluvila zcela zřetelně, ovšem podivným hlasem: Opustím tělo této ženy, pokud její manžel slíbí, že ji vezme na hadž, že bude chodit pravidelně do mešity a nechá šňupání tabáku. Mganga vítězně vykřikla a nalila Aše bylinkový odvar, po kterém se Aša zklidnila a začala podřimovat.

Když mganga vyprávěla v Ašině přítomnosti o neviditelném a jeho požadavcích Chalífovi, souhlasně přikývl a vyplatil jí odměnu. Šňupání tabáku okamžitě nechám, prohlásil, a hned teď se půjdu rituálně omýt a zajdu do mešity. A jakmile se vrátím, začnu zjišťovat, jak a kdy vyrazit na hadž. A teď buď tak hodná a zažeň toho démona navždycky.

Šňupání Chalífa skutečně nechal a do mešity pak

pár dní chodil, ale hadž od té doby nikdy ani nezmínil. Aše bylo jasné, že manžel sice dělá, co se po něm chce, ale ve skutečnosti ho celá akce nijak nepřesvědčila, místo toho se jí vysmíval. Chápala, že se dobrovolně dala všanc pohanským a rouhačským léčitelským praktikám, které jí doporučily susedky, a cítila se tím hůř. Štvalo ji, že si na ni lidé ukazují, ale nemohla si pomoci, opravdu jí vadilo, že Chalífa zanedbává modlitby, a ze všeho nejvíc si přála účastnit se hadže. Chalífův tichý výsměch těmhle touhám jako by mezi ně stavěl zeď. Aša zjistila, že už se jí do dalších pokusů o dítě nechce, a objevila několik způsobů, jak zchladit manželovu vášeň a vyhnout se jeho nervózní pozornosti, když se vzrušil.

Násir Bjašára se v německé škole naučil všechno, co potřeboval, a v osmnácti ji opustil, celý posedlý vůní dřeva. Amur Bjašára byl k synovi shovívavý. Nečekal od něj pomoc v rodinné firmě, stejně jako po Chalífovi nechtěl, aby se dopodrobna vyznal ve firemních transakcích. Stejně radši pracoval sám. A když ho Násir požádal o finanční příspěvek na vlastní tesařskou dílnu, starý obchodník rád vyhověl – vypadalo to jako dobrá investice a navíc tak bylo jasné, že se mu syn nějakou dobu nebude plést do obchodních záležitostí. Na jeho zasvěcení do podnikání je ještě čas.

Zavedení obchodníci si většinou vzájemně půjčovali peníze čistě na bázi důvěry. Někteří z nich se ani neznali osobně, jen přes společné známé nebo z dopisů. Peníze přecházely z ruky do ruky – někdo prodal

pohledávku, aby umořil jiný dluh, jindy se kupovaly a prodávaly zásilky, aniž by je obchodníci spatřili na vlastní oči. Obchodní vztahy se často provozovaly na dálku, partneři mohli klidně sídlit v Mogadišu, Adenu, Maskatu, Bombaji nebo Kalkatě, tedy ve městech, o kterých se jinak jen vyprávělo. Jejich názvy zněly mnoha místním lidem jako hudba, skoro nikdo v žádném z nich nikdy nebyl. Samozřejmě chápali, že i v nich na lidi čeká hlavně tvrdá práce, bída a boj o přežití, koneckonců jako všude jinde, ale té podivné kráse cizích jmen stejně neodolali.

Transakce starých obchodníků stály na důvěře, ale to neznamenalo, že by jeden druhému skutečně věřili. Proto Amur Bjašára spřádal veškeré obchody v hlavě, ale už si je nezapisoval do účetních knih a nakonec ho jeho vlastní lstivost zradila. Možná to byla smůla, možná osud nebo Boží plán, vyberte si dle libosti, ale zničehonic ho sklátila jedna z oněch strašlivých epidemií, k nimž docházelo mnohem častěji předtím, než přišli Evropané se svými léky a hygienou. Kdo by čekal, že se ve špíně, v níž byli místní lidé zvyklí žít, ukrývá tolik nemocí? A Amur jedné z těch epidemií podlehl, Evropanům navzdory. Když přijde váš čas, prostě přijde. Možná za to mohla špinavá voda, možná zkažené maso nebo kousanec jedovatého hmyzu, každopádně se Amur Bjašára jednoho brzkého rána vzbudil s horečkou a zvracením a už nikdy nevstal z postele. Byl sotva při vědomí a za pět dnů umřel. Během těch pěti dnů se mu ani jednou nevrátila jasná mysl a všechna

tajemství si tak vzal s sebou. Záhy dorazili věřitelé, se všemi papíry v naprostém pořádku. Ti, co Amurovi naopak dlužili, byli zticha jako pěna, a jmění starého obchodníka se najednou oproti obecným představám a povídkám výrazně zmenšilo. Možná chtěl Aše její dům vrátit a jen to nestihl, každopádně jí ovšem v závěti nezanechal vůbec nic. Dům přešel do Násirova vlastnictví a s ním i všechno ostatní poté, co si svůj díl ukousla jeho matka a dvě sestry a po nich i věřitelé.